

conspicu en la mitologia de tantes civilitzacions arcaïques.

Per al pas semàntic (no estrany al cat. i hispànic) de 'toro-vaca' a 'animal eixorc', veg. entre molts: les glosses «*taura: sterilis*» (CGL IV, 290.17; v, 485.30, 531.46), Festus, 353.1, i Servius sobre l'Eneida II, 140; junt amb REW, 8602; i Jaberg, ANSL cxxvi, 112.6.

DERIV.: *Torejar*, amb el derivat *torejador* 'torero' (tort. BDC III, 111 > fr. *toreador*); *torejada*. *Torero* < 10 cast.; *torera*; *toreria*. *Toret*. *Toril* [Bely.] o *torill*. *Torir-se* 'anar de toro una vaca': «se us ha *turit* una vidella, eh?» Taüll (1982); *las vacas ya s'han turito* Bielsa (1965). I secundàriament *torir* 'investir', d'on el mall. *torida* 'fatiga excessiva per un treball molt fort' 15 (Llucmajor, BDLC XIV, 204). Del ll. TAURALIA 'pletes de toros' el nom de *Toralla* poblet damunt Tàrn (Conca de Tremp); *Toralles*, esglesieta de l'alta Garrotxa (*turáyēs*, 3 km. SO. d'Oix, 1927, 1984) ja consagrada el S. x, i *Toralloles*, mas a 1 km. d'allà (cf. un incertíssim *toreió*, s. v.).

CPT.: **Torigall* 'gall salvatge' cerd. (d'on el NL *El Torigall*, Er, 1959).

FORMES SÀVIES: *Taurí*. *Tauril*.

CPT.: *Tauròfil*; *taurofilia*. *Tauromàquia*; *tauròmà* 25 *quic*; *tauròmàc*.

1 A propòsit d'aquest cas d'alternança *yr/ry* (cèlt. etc.) és oportú consignar aquí una vella coincidència mito-glòtòlica entre el pantede índic i l'hegènic: no crec que sigui prou fundada la repugnància que han mostrat molts savis indoeuropeïstes a admetre l'equació lingüística entre els semidèus-semitoros grecs, *Centaures*, i els *Gandharvas* brahmànics. Opino que els entrebancs fonètics que s'hi ha cregut veure es poden dissipar admetent una base comuna 30 *GHENDBARVO*-/*DHAYRO*-, amb el fenomen conegut de la dissimilació d'aspirades: d'una banda *gandbarvaḥ*, per l'altra *kḥentbarvo*- > **xevθauros*. Per més que en les llengües de *satəm* les oclusives velars, més sovint, es palatalitzen, és sabut que s'admet 40 en certs casos una espècie intermèdia (*q*, no *ḡ* ni *k^{vo}*), sense labialitzar ni palatalització. Tant si en el llunyà passat indoeuropeu hi havia, com no, en el nom del toro alguna cosa que justificués l'aspirada (DH o TH?) de *ghendbarvo*- és clar que la influència de 45 *ταῦρος* tornava inevitable que en grec *xevθ*- acabés tornant-se *xevr*- en el nom dels *κενταῦροι*. La quasi-identitat de les dues figures mitològiques és colpidora: els *gandharvas*, grans guardians d'Indra armats sempre de llances, sempre a cavall, inseparables de llurs cavalls. De mant passatge del Ríç-Veda es dedueix que havien estat suposats éssers híbrids 50 hipo-antropoides, com els centaures, que en la teogonia grega i dantesca (I, XII, 65ss.) figuren tan sovint en patrulles vigilants. Que el paral·lisme en l'evolució de les formes, i de les característiques mítiques, no sigui rigorós en tots els detalls de *tauro/tauro*- i de *ghendarvo/-auro*-, en els diversos dialectes indoeuropeus, no dóna peu a objecció sòlida. Quan tant ignorem de la protohistòria de la 60

gran família (al capdavant pensem també en la dualitat indeur. *STAVR/TAUR*-). El primer component del compost podria contenir una variant de l'itàlic *GHEMO*-, ÒN- 'l'home' (> ll. dial. *bemo*, ll. cl. *homo*, *hominis*): *GHEM-TAVR*- 'home-toro', amb l'aspirada, adés propagant-se, adés metatitzant-se: → *kḥendbaur*- (*/kh-th*); d'ací, per una banda *k(h)entauros*, per l'altra *g(h)andharva*-, entrant en joc la normal eliminació dissimilatòria de dues aspiracions seguides. El centaure tenia tant d'home-toro com d'home-cavall: les dues imatges eren quasi indestriables. I sempre s'ha cregut que les aspirades sordes indoeuropees (*kh*, *th* etc.) no eren més que una variant ocasional, intensiva, de l'aspirada corrent, sonora (*gb*, *db*).

Torocada, V. *terroc* (TERRA).

Torogó, no sembla haver-hi cap relació amb *Tor* (*AlcM*), però l'etimologia bastant segura, amb *Tragó* i *dragar*/TRAGAR, ja figura en el DCEC/DECH. *Torroll*, V. *torroll* i *torell*

+TORON, 'font, deu, ullal', mot antic, propi dels dos vessants dels nostres Pirineus orientals, i de l'oc. ant. *toronn*, *teronn* (avui sobretot llenguadocià), mot sens dubte pre-romà, que només pot venir d'una base amb -ND' o -MN', i que per l'àrea podria ser indoeuropeu o ibèric; potser d'un ibero-bascoide *TÜRONDON 30 relacionat amb el basc *iturri* 'font', molt estès en la nostra toponímia: no és inversemblant que correspongui a un compost proto-basc ITURRI-ONDON 'base o lloc troncal de font', o a un ibèric *TÜRONDON, variant d'aquell compost. □ 1.ª doc.: *toron* 1168, i el diminutiu *toronel* 1114; els oc *toronn* i *terondel* també des dels Ss. XII i XIII.

Una «Borda --- de *toronn*» en un doc. onze-centista del Vallespir (Arles, a. 1168, RLR III, 289.5). En un doc. rossellonès el diminutiu d'aquest nom sembla figurar encara amb caràcter d'apel·latiu, puix que duu l'article *ad ipso toronel*: és de 1114, i citat en l'*InvLC* sense prou context per localitzar ni identificar-lo: coincideix, però pot ser coincidència amb el riuet *Toronell*, afluent de la dreta del Fluvià, que després de recollir les aigües de la vall de Begudà (antic municipi, avui Sant Joan les Fonts), desaigna prop de Castellfollit de la Roca (*turunél*, 1954, 1958); és un riu de curs breu però abundós, gràcies a la copiosa deu d'on raja i que li va donar nom.

En els suburbis de Perpinyà hi ha un lloc molt documentat a l'E. Mj., vora el riu de la Bassa, amb un pont, un portal i també hi consta una font, que apareix adés com a *Toron* o llatinitzat *Torono*, -*onum*, i més tard *Toró*, però no ha estat mai un turó ni pujol 55 ni accident orogràfic. En l'*InvLC* apareix primer «in loco vocato clibanum de *Torono*» a. 1232: entenc *clibanus* com a 'forn'. Després porta «quedam hospicia sunt supra *Thoronum*, inter aquam Vasse» a. 1331; «e la grava dessus lo pont del *Toron* --- del portal del *Toró* ---» a. 1364; «ante locum vocatum *lo Toró* ---